

Akkoyunlu-Memluk Devleti İlişkileri

Tofiq Necefli*

Giriş

Akkoyunlu ve Mısır Memluk Devleti arasındaki ilişkiler yaklaşık 14. yüzyılın sonunda başlamıştır. Bu ilişkilerin bazen düşmanlık, bazense dostluk niteliğinde olduğu söylenebilir. Akkoyunlular Timur'un müttefiki olarak Memluklara karşı savaflara katılmışlarsa da Timurluların yenilgisi sonucunda Memluklar, Akkoyunlu Kara Osman Bey'i sadece Diyarbakır ve civar bölgelerine hükmetme zorunda bırakmıştır. Akkoyunlular Kara Osman Bey'in zamanında dönemin en büyük devletlerinden biri olan Memluk Sultanlığı ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmışlarsa da bazen bu ilişkilerin zora girdiği ve iki devlet arasında soğuk ilişkiler yaşandığı görülmektedir.¹ Kara Osman Bey, Mısır sultanlarından Farac ve Mueyyed Şeyh ile dost olmuştur. Ayrıca onun Barsbay ile de iyi ilişkiler içerisinde olduğu kaynaklarca zikredilmektedir. Fakat Akkoyunlularla Mısır sultanları arasındaki bu iyi ilişkiler Kara Osman Bey'in Mısır sultanlarına ait şehirleri ele geçirmesinden sonra bozulmaya başlamıştır.² Kara Osman Bey'in Memluklarla ilk ciddi çatışması Mısır Sultanı'nın Haleb'e başkan olarak atadığı Emir Çakem arasında olmuştur. Şöyle ki, Kara Osman, Mardin çevresindeki Kürt yöneticilerine karşı savaşa kalktığı zaman onlar Emir Çakem'den yardım istediler. 1407 yılında Emir Çakem Mardin hükümdarı Mecduddin İsa ile iş birliği yaparak on binlik ordu ile Akkoyunlular üzerine yürüyüş etti ve Amid kalesini kuşattı. Ebu Bekr Tihrani'ye göre Kara Osman Bey, karşı tarafın fazla ve güçlü olduğunu bildiğinden dolayı oğlu İbrahim'i yardıma çağırdı. Bu çağrı üzerine İbrahim Bey otuz kişilik özel adamları ile babasının yanına doğru yol aldı. İki taraf arasında çıkan çatışmada Emir Çakem İbrahim Bey'i öldürdü. Kara Osman Bey bu haberi duyar duymaz savaşa girerek, Emir Çakem'i öldürmüştü ve bunun üzerine Mardin sultanı ile ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Hatta Kara Osman Bey, bununla da

* Prof. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Tarih Enstitüsü, Bakü/AZERBAYCAN, tofig-nacaffi@mail.ru

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yay., Ankara 1969, s. 189.

2 M. H. Yinanç, "Akkoyunlular", *DİA*, C 2, İstanbul 1988, s. 258.

kalmamış, karşı tarafı takip ederek Mardin hükümdarı Mecdüddin İsa ve Hacı Feyyaz ile birlikte birkaç emiri de ele geçirmiş oldu.³

Bu olaylardan sonra Kara Osman Bey'in yaklaşık 22 sene Mısır Memluk Devleti ile ciddi bir sıkıntı yaşamadığı bilinmektedir. Fakat 1429 yılında Akkoyunlu-Memluk ilişkileri tekrar sorunlu hale geldi. Bunun nedeni ise, Kara Osman Bey'in Memluk Sultanı'na tabe olan Dülkadiroğulları'nın gözetimindeki Harput'u uzun kuşatmadan sonra ele geçirip, oğlu Ali Bey'e teslim etmesi idi. Buna karşılık Memluk ordusu Haleb naibi Tanrıvermiş'in kumandanlığı altında Urfa ve çevresini yağmalayıp, kadın ve çocuklara da zulm etti. Urfa'yı savunan Kara Osman'ın oğlu Habil ise, esir alınarak Kahire'ye götürüldü. 1430'da Habil'in Kahire'de, taun hastalığına yakalanarak vefat etmesi⁴, Kara Osman Bey'i öfkelenirdi. O, Sultan Barsbay'a hakaret anlamına gelen ayna, bayan giysisi ve bir de koyun gönderdi. Mısır Sultan'ı Akkoyunluları cezalandırmak için onların üzerine büyük bir ordu gönderdi. Kara Osman Bey, tüm gücüyle Amid bölgesini savunarak Erkanı'ye çekildi ve böylece Memluklar üzerine beklenmedik hücumlar etti. Sultan Barsbay'ın ordusu isteksiz savaştığı için Amid bölgesini elinde tutamadı. Hatta Memluk ordusuna yardıma gelen Hısnı-Keyf hâkimi Eşref de ordusu ile birlikte Akkoyunluların eline geçti. Zor bir duruma düşen Sultan Barsbay bu durumdan kurtulmak için barışa imza atmaya uygun görmüştür. Barış anlaşmasına göre Kara Osman Bey, Barsbay'ın adına hutbe okutacak, basılacak paraların üzerine onun adı yazılacak ve Hısnı-Keyf Eyyubi hâkiminin toprak bütünlüğüne katılacaktı. Fakat Memluk Sultanı dâhil hiç kimse bu barış anlaşmasının uygulanacağına inanmamıştı.⁵ Ayrıca, Memluk ordusunun geri çekilmesinden sonra, Akkoyunlular bu bölgelere hücumlarını sürdürmüşlerdir.

Kara Osman Bey'in 1435'te ölümünden sonra onun yerine Ali Bey geçti. Fakat Ali Bey'in Akkoyunlular üzerindeki hükümdarlığını kardeşi Hamza Bey, Erzincan ve Kemah hâkimi Yakub Bey ve oğlu Cafer kabul etmedi. Bu dönemde Karakoyunlu İskender'i takip ederek Erzurum'a gelen Şahrüh'un oğlu Muhammed Cuki Mirza, Kara Osman Bey'in varisi olarak Ali Bey'in Diyarbakır'da güçlenmesini sağladı. Şahzade Cuki Mirza'ye göre Kara Osman Bey Ali Bey'e hakimiyet nişanesi olan altın kemerli kılıç ve giysi vererek, Akkoyunlu yönetimini ona devretmişti.⁶

3 Ebu Bekr Tihranî, *Kitâb-i Diyarbekriyye*, çev. Rahile Şükürova, Elm Yay., Bakü 1998, s. 60-61; Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1986, S. 40, s. 10; Seyfeddin Erşahin, *Akkoyunlular: Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara 2002, s. 40-41.

4 Erşahin, *age.*, s. 41.

5 Erşahin, *age.*, s. 41; Sümer, *agm.*, s. 13-14.

6 Tihranî, *age.*, s. 83.

Bu zaman Ali Bey'in hakimiyette güçlenmesini istemeyen Hamza ve taraftarları ona karşı tavrı aldı. Buna rağmen Ali Bey zamanla Amid bölgesinde güçlenerek oğlu Cihangir Mirza'yi Amid'e yönetici olarak atayabildi. Diğer oğlu Hüseyin Bey'i ise, Mısır'a dostluk ilişkileri kurmak için gönderdi. Sultan Ferec daha önce Kara Osman Bey'le arasında mevcut olan soğuk ilişkiden dolayı Hüseyin Bey'i esir aldı, ayrıca bir grup asker göndererek Karacadağ ve Diyarbakır'ı yağmaladı. Mısır ordusunun çok güçlü olduğu ve bu nedenle de onlara karşı savaşmak için ciddi hazırlıklar gerektiği yönündeki tavsiyeleri dinlemeyen Cihangir Mirza, Amid kalesinden hareket ederek Mısır ordusu ile savaşmaya başladı ve bütün çabalarna rağmen yenilerek esir alındı.⁷

Ebu Bekr Tihrani'nin vermiş olduğu bilgilerden hareketle söylenebilir ki, Akkoyunlularda Hamza Bey tarafından yürütülen içkarkaşayı fırsat bulan Memluk Sultanı Akkoyunlu topraklarını kendi denetimi altına almaya çalışmıştır. Ali Bey'in içine düştüğü ağır durumdan faydalanan Memluklülere Harput'u da ele geçirmek istedi. Tespitlere bakılırsa, Memluk Sultanı Eşref, bu isteğini Ali Bey'in kendisinde tutsak olan oğullarını serbest bırakmak karşılığında yapmaya çalışmıştır. Ali Bey, Sultan Eşref'in bu teklifi üzerine oğlu Uzun Hasan'ı Harput'a göndererek kalenin teslim edilmesini söylese de kale muhafızları emri yerine yetirmemiştir. Bu nedenle Ali Bey kendisi Harput'a gelerek, kaleyi özellikle Mısır Sultanı'na tabe olan Malatya hâkimi Saru Han'a teslim etti ve böylece oğulları da zindandan kurtulmuş oldu.⁸

Bu dönemde Hamza Mirza ile Ali Bey arasındaki problemler hâlâ devam etmekteydi. Hamza Mirza'nın Diyarbakır'ı Uzun Hasan'dan alması Ali Bey'i Memluk Sultanı'na yardım için başvurmaya sevketti. Ali Bey, üç oğlunu Sultan Barsbay'dan yardım almak için Mısır'a gönderdi. Ebu Bekr Tihrani bu konuda şöyle demektedir: "Hüseyin Bey ve Cahangir Mirza Mısır Sultanı'nın iltifatına layık görülüşlerdir. Ayrıca, onlar Mısır ve Şam'ın durumunu iyi bilirler". Böylece Cihangir Mirza kış aylarında Hisn-Mansur'dan yola çıkarak, kendisini hapisten kurtaran Sultan Eşref'in ona lütf gösterceği beklentisiyle oraya gitti. Cihangir Bey, Sultan Eşref tarafından hükümdarlara gösterilen saygıyla karşılandı. Böylece Memluk Sultanı'ndan istenilen yardım üzerine Şam ve Mısır askerlerinden oluşan 50 bin atlı ile onu Diyarbakır'a gönderdi. Başlarında meşhur serkerde Tanrıvermiş

7 Age., s. 83-84; İlhan Erdem - Kazım Paydaş, *Akkoyunlu Devleti Tarihi: Siyaset, Teşkilat, Kültür*, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 69.

8 Erdem - Paydaş, *age.*, s. 89; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C 2, TTK Yay., Ankara 1988, s. 16.

ile Mısır'ın büyük yöneticisi, Şam ve Haleb'in naibi Korkmaz da vardı. Tabii ki, burada amaç Diyarbakır'ı geri alıb yönetimin Cihangir Mirza'ye teslim edilmesiydi.⁹ Fakat Erzincan'ı alarak doğuya doğru hareket eden Memluk ordusu, Sultan Barsbay'ın ölüm haberini alır almaz geri dönmek zorunda kalmıştır.¹⁰ Böylece Ali Bey'in oğullarının Memluk Devleti'nden yardım alma çabaları boşa çıkmış oldu. Yine her ne kadar Ali Bey, Mısır Sultanı Çakmak'a sığınarak ondan yardım talebinde bulunsa da sonunda beklenen sonucu vermemiştir. Bu yüzden Ali Bey de Suriya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır.¹¹

Bu dönem Akkoyunlu Beyliği'nde Hamza Mirza'ye karşı Ali Bey'in oğulları mücadele yapmaktaydı. Cihangir Mirza ise, amcasına karşı mücadelede Mısır Sultanı'nın yardımını almak için kardeşi Uzun Hasan'la birlikte Kahire'ye gitmişti. Bu görüşte Memluk Sultanı tarafından saygıyla karşılanan Cihangir Mirza ve Uzun Hasan'a değerli hediyeler ile üç bin Eşrefi para da bağış yapılmıştır. Memluk Sultanı önceki savaşları dikkate alarak tekrar Diyarbakır'a yürüyüş etmek niyeti olmadığı için Cihangir Mirza'ye komutanlarından Sultan İrfan'ı vererek onu Hamza Bey üzerine savaşa göndermiştir.¹²

Cihangir Mirza'nın 1444 yılında Akkoyunlu hâkimiyetini ele geçirmesinden sonra Akkoyunlu-Memluk ilişkilerinde gerginlik artmaya başladı. Bunun sonucu 1450'de Cihangir Mirza'nın Karakoyunlu Rüstem Tehran'a yenildiği zaman, Memluklardan sığınacak istemesine rağmen, izin verilmemiştir. Ayrıca Erzincan'ı muhafaza eden Akkoyunluların ve onları izleyen Karakoyunluların Haleb'i işgal edecekleri haberi ciddi paniğe neden olduğu için, Memluk Sultanı'nın Akkoyunlular üzerine hücum etme fikrini ortaya çıkarmıştır. Fakat aynı yıl temmuz ayında Cihangir'in amcası Kasım'ın Kahire'ye gidişi Memluk Sultanı'nı bu niyetinden vaz geçirmiştir. O, kardeşlerden Kasım Bey'e Urfa valiliyini vererek, onu Cihangir Mirza üzerine yürüyüşe zorlamıştır.¹³ Bu durumda Cihangir Mirza yeniden Memluk Sultanı'nın desteğini kazanmak için annesi Saray Hatun'u Memluk hükümdarı Çakmak'ın yanına göndermiştir. Yolda iken Sara Hatun'u Haleb naibi durdurarak onu geri dönmeye ikna etmişti. Bu durum Memluk Sultanı'na

9 Tihrani, *age.*, s. 92.

10 S. Cöhçe, *Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular: Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu*, haz. N.A. Akkoyunlu - A. Şen, Ankara 2003, s. 270.

11 Yınanç, *agm.*, s. 259; Erdem - Paydaş, *age.*, s. 72.

12 Erdem - Paydaş, *age.*, s. 74-75.

13 Erdem - Paydaş, *age.*, s. 78.

iletildikten sonra Saray Hatun'un Haleb'e ve oradan da Şam üzerinden Kahire'ye gönderilmesi istenmişti. Fakat kaynaklarda Saray Hatun'la Memluk Sultanı arasında yapılan anlaşmalar hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁴ Ayrıca, bu dönem Akkoyunlularla Karakoyunlular arasındaki çatışmanın ileri boyuta varması ve Cihangir Mirza'nın Cihanşah'la barış noktasında bir araya gelmesi, Uzun Hasan'ın rızası olmadığından onu kardeşine karşı çıkmasına sevk etmiştir. Sonuçta Uzun Hasan, 1452 yılının yazında Diyarbakır'da kuvvetlenmeyi başarmıştır.

Uzun Hasan Dönemi Akkoyunlu - Memluk İlişkileri

1452 senesi yazında Teymurlu Sultanı Babür'ün Irak-ı Acem ve Fars bölgelerini işgal etmek için Rey'e gelmesi haberini alan Cahanşah, Akkoyunlu Cihangir'e karşı mücadeleyi durdurmak kararı alır. Cihangir Mirza'nın Cihanşah'ın sulh teklifini kabul etmesi ve barışın sağlanması durumu ile razılaşmayan Uzun Hasan ağabeyine karşı mücadeleye başlamaya mecbur kalır. Eylül 1452'te Cihangir Mirza'nın Diyarbakır'den ayrıldığı öğrenen Uzun Hasan bu durumdan istifade ederek şehri ele geçirir¹⁵. Uzun Hasan şehri ele geçirdikten sonra şehrin anahtarlarını bağlılık göstergesi olarak Kahire'ye gönderdi. Sultan Çakmak Uzun Hasan'ın bu davranışından hoşnutluğunu şehrin anahtarlarını geri göndererek ifade etmiş ve Uzun Hasan'ı Diyarbakır valisi olarak tanımıştır. Aynı zamanda Memluk Sultanı bu davranışı ile altı ay önce Cahanşah'ın Canahgir Mirza ile imzaladığı anlaşmaya karşılık vermiş oldu¹⁶. Memluk tarihçisi İbn Tağriberdi'ye istinad eden İ. Erdem'in verdiği bilgiye göre Uzun Hasan'ın elçisi de 1453 Ocak ayında Kahire'yi ziyaret etmiştir¹⁷. Demek ki, Uzun Hasan Diyarbakır'ı 1453 senesinde değil 1452 senesinde ele geçirmiştir. Memluk tarihçilerinin verdiği bu bilgi J. Woods tarafından da doğrulanmıştır¹⁸.

Uzun Hasan, hâkimiyetinin ilk yıllarında Sultan Seyfeddin Eşref İnal ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Fakat Uzun Hasan'ın genel politikası Akkoyunlu topraklarını çevreleyen Osmanlı, Memluk ve Karakoyunlu devletlerine karşı dışta dostluk

14 J. E. Woods, *Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk. 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, çev. S. Özburun, Milliyet Yay, İstanbul 1993, s. 170-171; Erdem, Paydaş, *age.*, s. 78-79.

15 Woods, *age.*, s. 145; Faruk Sümer, "Aztanınmış Bir Türk Hükümdarı Uzun Hasan Bey", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 19 (1988), s. 18.

16 Woods, *age.*, s. 145; Erdem - Paydaş, *age.*, s. 81.

17 İ. Erdem, "Osman beyin ölümünden Uzun Hasan Pağşaha Akkoyunlular (1435-1456)", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XX/32 (2002), s. 125.

18 Erdem, *age.*, s. 159; Yınanç, agm., s. 259.

ilişkisi yürütse de, kendisini kuvvetli hissettiği zamanlarda ise, bu devletlere karşı savaş açmaktan çekinmemiştir.¹⁹

15. yüzyılın ortalarında Uzun Hasan, Akkoyunlu tahtı uğrunda ağabeyi Cihangir Mirza'ya karşı mücadelesini yürütürken, aynı zamanda Cihangir Mirza'ya destekleyen Karakoyunlu emirleriyle de savaşmak mecburiyetinde kalmıştı. Bu sırada bölgenin büyük siyasi aktörlerinden biri olan Memluk Devleti Karakoyunlu ordusunun Diyarbakır'e olan yürüşünden rahatsız olsa da, Uzun Hasan'a açıktan açığa yardım etmekten de imtina etmişti. Mısır Sultanı'na olan ilk müracaatından istediği sonucu alamayan Uzun Hasan, Urfa hakimi olan kardeşi Üveys Bey'in aracılığıyla Memluk Sultanı'na tekrar müracaat etmiştir²⁰. Memluk Sultanı'ndan da belkediği sonuç gelmeyince, Akkoyunlu hükümdarı 1457 senesinin Mayıs'ında Diyarbakır'in doğusunda Dicle nehri yanında Rüstem İbn Tarhan komutasındaki yaklaşık 20 000 kadar olan Karakoyunlu ordusu ile savaşa girmiştir. Savaşın başlarında Rüstem İbn Tarhan ve Karakoyunlulara sığınan Cahangir'in birlikleri sayıca üstün oldukları için başarılı olsa da, daha daha sonra Uzun Hasan'ın Afşar, Emirli, Haydarlı, Mosullu, Pornak ve Koca Hacılı gibi Akkoyunlu aşiretlerinden topladığı askeri takviye savaşı lehine sonuçlandırmıştır. Karakoyunluların bu acı mağlubiyetinde Cihangir'in korkak davranması ve ordu saflarında ortaya çıkan şaşkınlık önemli rol oynamıştır. Savaş sonrasında Cihangir Mardin'e kaçabilmiş, meşhur Karakoyunlu emirleri Rüstem İbn Tarhan ve Ali Şeker Baharlı ise esir alınmıştır. Yüklü miktarda askeri teçizat ve ganimet elde edilmiş, ele geçirilen 1700 esirden başta Rüstem İbn Tarhan olmakla 500 kadarı idam edilmiştir²¹. Uzun Hasan kazandığı büyük zafer ile ilgili Osmanlı ve Memluk sultanlarına zafernameler göndermiştir. Osmanlı Sultanı bu duruma kayıtsız yaklaşırsa da, Memluk Sultanı Eşref İnal Akkoyunlu hükümdarının kazandığı bu galibiyete çok sevinmiş ve tebriklerini iletmiştir²². J. Woods Memluk tarihçilerinin verdiği bilgilere dayanarak, Uzun Hasan tarafından Kahire'ye gönderdiği elçisinin Karakoyunlulardan alınan silahları hatıra olarak Memluk Sultanı Melik Eşref'e bağışladığını yazmıştır²³. Ebubekr Tihrani ise, komşu devletlerden Uzun Hasan'a

19 A.S. Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 208.

20 Cöhçe, *age.*, s. 128.

21 Tihrani, *age.*, s. 151; Woods, *age.*, s. 150-151; Tofiq Necefli, *Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerinin Tarihi Müasir Türk Tarihşünaslığında*, Çaşıoğlu, Bakü 2000, s. 100.

22 M.H. Yınanç, "Cihan-Şah", *İslam Ansiklopedisi*, C III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 180; Erdem, *age.*, s. 130; Woods, *age.*, s. 151.

23 Woods, *age.*, s. 162, dipnot 88.

gönderilen hediyelerle ilgili şu bilgileri paylaşmaktadır: *Tüm ülkelerden, meşhur serkerde ve hükümdarlardan enam ve hediyeler gelmekteydi. Bu sırada Uzun Hasan tarafından Mısır ülkesine ve Rum padişahının yanına gönderilen Hüseyin Hacı da padişahlara layık hediyeler getirmiştir*²⁴.

Rüstem İbn Tarhan üzerinde kazanılan bu zafer Akkoyunlu tarihinin en şanlı sayfası ve Uzun Hasan'ın askeri-siyasi biyografisinin en önemli başarılarından biri idi. Bu olaydan sonra Karakoyunlular uzun süre Akkoyunlular üzerine herhangi bir saldırı gerçekleştirmedi. Böylece Cihangir Mirza Akkoyunlu aşiretleri arasında nüfuzunu tam olarak kaybetti ve hakimiyet taleplerinden el çekti. En sonunda ise, Uzun Hasan'ın teklifini kabul ederek oğlu Alihan Mirza'yı rehin olarak Diyarbakır'e göndermiş ve 1469 senesindeki vefatına kadar Mardin hakimliyi ile yetinmek zorunda kalmıştır. Sonuçta, Akkoyunlu Beyliği'ndeki iç çekişmeler son bulduğu gibi Kara Osman (1394-1435) dönemindeki sınırlar tekrardan geri kazanılmış oldu²⁵. Akkoyunlu Beyliği Uzun Hasan döneminde bölgede konumunu sağlamlaştırdı ve esas güç kaynaklarından birine dönüştü. Bu durum ayrı ayrı Akkoyunlu şehzadelerini desteklemek bahanesiyle aralarındaki rakabeti keskinleştiren Memluk Sultanı'nın bölgede nüfuzunu korumak ve kuvvetlendirmek siyasetinin de iflası oldu. Buna rağmen Uzun Hasan çoğu zaman Memluk Sultanı Eşref İnal'la dostluk ilişkilerini devam ettirmeye çalışmıştır. Uzun Hasan Akkoyunlu toprakları ile sınır olan Osmanlı, Memluk ve Karakoyunlu gibi devletlere yönelik dostluk siyaseti takip etse de, kentine olan güveni yerine geldikçe bu devletlere karşı siyasi yaklaşımını değiştirmekten de geri kalmamıştır²⁶.

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, 1457'de Diyarbakır yakınlığında Cihangir Mirza ve Rüstem'in rehberliyi altında Karakoyunlu ordusunu ağır yenilgiye uğrattı. Akkoyunlu hükümdarı kazandığı bu zaferi mektupla Mısır Sultanı Seyfeddin Eşref İnal'a yazdı ve Memluk Sultanı bu haberden memnun olduğunu bildirdi.²⁷ Fakat 1461 yılında Mısır Sultanı Sefyeddin'in ölümünden sonra Akkoyunlularla Memluklar arasındaki siyasî ilişkiler tekrar bozulmaya başlamıştır. Uzun Hasan'nın son derece iyi ilişkiler içinde olduğu Mısır Sultanı Eşref İnal ölmüş ve 1461 tarihinde iktidara geçen sultan Hoçkadem'e karşı Memlukların

24 Tehrani, *age.*, s. 132.

25 Tihrani, *age.*, s. 29; R. Şükürova, *Ebu Bekr Tihrani ve Onun "Kitab-i Diyarbekriyye" Eseri*, Bayrak Yay., İstanbul 2006, s. 49.

26 Erzi, *agm.*, s. 208; Tofiq Necefli, *Azərbaycan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletleri*, Çaşıoğlu, Bakü 2012, s. 369.

27 Tihrani, *age.*, s. 151; Sümer, *agm.*, s. 21.

Şam valisi Canım Eşref isyan çıkarmıştı. Uzun Hasan'ın itirazına rağmen onun isyanı desteklemesi ile ilgili yanlış bilgiler alan Sultan Hoşkadem, valini ve taraftarlarını cezalandırmak için bir ordu gönderdi. Bu zaman Akkoyunlu hükümdarının Kahire'nin rahatsızlığına son vermek adına Canım Eşref'i Urfa'da öldürmesi Sultan Hoşkadem'in rahatsızlığına son verdi ve böylece Memluk ordusu geri döndü, böylece iki devlet arasında meydana gelen gerginlik ortadan kaktı.²⁸ Fakat 1462 yılında iki devlet arasında siyasi ilişkilerin yeniden gerginleşmesi Uzun Hasan'ın Kahire ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Ögle ki, Uzun Hasan, Memluk sarayında başlayan siyasî buhrandan faydalanarak Memluk sınırlarına doğru ordu gönderdi. F. Sümer'in kanatınca aynı yılda Uzun Hasan Hısn-ı Keyf kalesini işgal ederek oradaki Eyyubi hükümlerine son vermişti. Bunun devamı olarak Bayburt kalesi de Akkoyunlu sınırları içine katıldı.²⁹ Fakat bu dönem Karaman Beyliği'nde yaşananlar iki ülke arasındaki bu problemleri arka plana atmıştır.

Karaman Beyi İbrahim'in ölümünden sonra başlayan taht mücadelesinde Akkoyunlu ile Memluk devletleri İbrahim'in oğlu İshak'ı desteklerken, Osmanlı Sultanı Pir Ahmed'in hâkimiyete getirilmesini istemiştir. A. S. Erzi, bu konuyla ilgili Memluk tarihçisi İbn Tağrıberdi'nin verdiği bilgilere dayanarak: "O dönemde Sultan Hoşkadem'le Uzun Hasan arasında Osmanlılara karşı bir ittifak kurulmuştu"³⁰ demektedir. 1464 yılının Eylül ayında Uzun Hasan Karaman'a müdahale ederek, Konya, Beyşehir, Akşehir, Aksaray, Develi ve Kayseri'ni ele geçirdi. Onun desteği ile İshak, Karaman'da beyliğe getirildi. O, Cuma hutbesini Sultan Hoşkadem'in adına okuttu. Bu olay Uzun Hasan'la İshak'ın Memluk Sultanı ile iyi ilişkilerde olduğunu göstermektedir. Bu durum Hoşkadem'i memnun etse de Pir Ahmed'i destekleyen Sultan II Mehmed'i rahatsız etmekte idi.³¹ Uzun Hasan, Karaman seferi ile bağlı Memlukilerin Darende ve Divriyi naiblerine mektup göndermiş, ayrıca 3 Ocak 1465'de de Sultan Hoşkadem'e durumu bildirmek için Kahire'ye kendi elçisini göndermişti.³² Bu gelişmeler Karaman probleminin Akkoyunlu-Memluk arasında iyi ilişkilerin kurulmasında önemli rol oynadığını kanıtlamaktadır.

28 Woods, *age.*, s. 170-171; Erşahin, *age.*, s. 77.

29 Sümer, *agm.*, s. 22.

30 Erzi, *agm.*, s. 209.

31 Erşahin, *age.*, s. 77-78.

32 Erzi, *agm.*, s. 217.

Fakat bir süre sonra Uzun Hasan'ın bazı istekleri Akkoyunlu-Memluk ilişkilerinin yeniden bozulmasına ve gerginleşmesine neden olmuştur. S. Erşahin'e göre 1464'de Pazuki Kürtleri Haleb-Erzincan yolunu gözetim altında tutan Gerger'e hücum ederek valini öldürdüler ve şehrin anahtarlarını Uzun Hasan'a takdim ettiler.³³ Uzun Hasan'ın neredeyse bir sene zarfında Gerger kalesini ablukada tutan Memluk ordusunu kovarak kalenin gözetimini ele geçirmesine ilişkin haber, 1465 yılının ocak ayında Sultan Hoşkadem'e iletildi. Kuşkusuz ki, bu olay Kahire'de yeniden ciddi rahatsızlığa neden oldu. Bir ay sonra Uzun Hasan'ın elçisi Kahire'ye giderek, Gerger kalesinin anahtarlarını Harput kalesi ile değiştirmeyi ve 10 bin dinar tazminat vermeyi talep etti. Sultan Hoşkadem Osmanlılara karşı önemli müttefiki olan Akkoyunlu'yu kaybetmemek adına bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı ve böylece Harput valisi Melik Aslan Dulkadir'i darbe zor durumunda bıraktı.³⁴

Akkoyunlular için stratejik açıdan önemli olan Harput kalesini ele geçirmek için büyük imkânlar elde eden Uzun Hasan, 1465'de Gerger kalesini Memluklara teslim ederek Harput üzerine yürüdü. Sultan Hoşkadem, Uzun Hasan'a "Harput'u yardım olsun deye Melik Aslan'a verdim, fakat kaleyi ondan alabilirsen al" dese de öte taraftan da Melik Aslan'a gizli bir şekilde yardım etmekte idi.³⁵ Türkiye tarihçilerine göre Memluk Sultanı'nın bu tutumuna rağmen Uzun Hasan Elbistan hâkimi Melik Aslan Dulkadir'i yenerek Harput'u ele geçirdi ve Malatya'nı ve Elbistan'ı kuşatım altına aldı. Akkoyunlulara yenilen Melik Aslan, Uzun Hasan'a barış anlaşması önermek zorunda kaldı. Uzun Hasan'ın veziri vasıtasıyla yürütülen konuşmalardan sonra Dulkadir hâkimi ile anlaşmaya varıldı. Bu anlaşmaya göre kale Akkoyunlulara teslim edildi. Harput kalesinin Akkoyunlular tarafından ele geçirilmesi Akkoyunlu-Memluk ilişkilerini belli ölçüde zora soktu.³⁶ Fakat Osmanlıların Dulkadir topraklarına yönelik hücumlarını dikkate alan Sultan Hoşkadem, Uzun Hasan'la ilişkileri tekrar güçlendirmeye ihtiyaç duyduğu için Harput'un işgaline göz yumdu ve dolayısıyla bu durumla barışmış oldu.³⁷ Harput'un ele geçirilmesi ile bağılı olarak Ebu Bekr Tihranî'ye göre, Uzun Hasan

33 Erşahin, *age.*, s. 77.

34 R. Yımaç, *Dulkadir Beyliği*, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 59; V. Hıns, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tevfik Bıyıkloğlu, TTK Basımevi, Ankara 1948, s. 121; Woods, *age.*, s. 170-171; Erşahin, *age.*, s. 77.

35 Woods, *age.*, s. 210.

36 R. Yımaç, *age.*, s. 60; Erşahin, *age.*, s. 78; Erdem - Paydaş, *age.*, s. 86-87; Hıns, *age.*, s. 122.

37 Erşahin, *age.*, s. 78.

Melik Aslanın bulunduğu yere doğru hareket ederken çıkmaza giren Melik Aslan, Cihan nehrinin sahilinde adamlarını Uzun Hasan'ın yanına göndererek kaleyi teslim etti. Uzun Hasan merhamet edip ona 4 bin eşrefi gönderdi ve oradan da kışlağa yol aldı.³⁸ Dönemin kaynaklarının teyid ettiği gibi Uzun Hasan'ın, aslında Harput kalesini 4 bin eşrefi karşılığında elde ettiği söylenemez. Anlaşıldığı kadarıyla Dulkadir hükümdarı ile iyi ilişkileri korumak adına bu para Uzun Hasan tarafından ona hediye edilmiştir. Kuşkusuz, Harput kalesinin Akkoyunluların gözetimi altına alınması Akkoyunlu-Memluk ilişkilerini belli ölçüde olumsuz yönde etkilemiş ve Uzun Hasan, bu olumsuz etkinin derinleşmemesi hususunda çaba göstermiştir. Uzun Hasan Memlukilerle ilişkilerde son derece dikkatli olsa da Gerger kalesi ile ilgili problem iki devlet arasındaki ilişkileri epey zorlaştırmıştı.

Karakoyunlu tehlikesi Uzun Hasan'ı Memluk Sultanı Hoşkadem ile ilişkileri iyileştirmeye mecbur etmiştir. Buna göre Akkoyunlu hükümdarı feth ettiği yerleri geri iade edecek, karşılığında Memlukiler Harput'a ilişkin taleplerinden vaz geçeceklerdi.³⁹ Uzun Hasan, 16 Şubat 1466 yılında Urfa valisi Musa Türkmen'i kalenin anahtarlarını Sultan Hoşkadem'e takdim etmek için Mısır'a gönderdi. Aynı sene mart ayında Uzun Hasan Memluk Devleti ile ilişkileri normal hale getirmek ve Harput kalesi ile ilgili ortaya çıkan anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için annesi Sara Hatun başkanlığında elçi heyetini Kahire'ye gönderdi. Saray Hatun, Akkoyunlu-Memluk ilişkilerini iyileştirmek için epey çaba harçamış ve bu samimi ilişkilerden Sultan Hoşkadem memnun kalmıştır.⁴⁰

Azerbaycan Akkoyunlu Devleti ile Memluk Devleti İlişkileri

Uzun Hasan, 10 Kasım 1467'de Karakoyunlu Cihanşah'ı mağlup ederek Azerbaycan'da siyasî yönetimi ele geçirdi. 1468'den sonra Akkoyunlular beylikten başkenti Tebriz olan Azerbaycan Akkoyunlu Devleti haline gelmişti. Uzun Hasan, Karakoyunluları ortadan kaldırıp, Teymurluları da Horasan bölgesine hapsedince, Osmanlı Devleti'ne karşı yalnız kalmama düşüncesinden Memlukilerle iyi geçinmenin gerekli olduğunu anlamış ve Kahire'ye bağlılığını bildirmişti. Kuşkusuz, bu ilişkilerin Memluk Sultanı için de önemi olmuştur. Bu dönemde Memluk sarayındaki iktidar mücadelesini Gayıtбай kazanmıştı. Bu nedenle Uzun Hasan, 1468 yılı ağustos ayında Gayıtбай'a dostluk duygularını iletmek için bir tebrik mektubu gönderdi.⁴¹ Bunun üzerine Sultan Gayıtбай da,

38 Tihranî, *age.*, s. 210.

39 Erdem - Paydaş, *age.*, s. 88.

40 R. Yınanç, *age.*, s. 60; Erşahin, *age.*, s. 78; Hins, *age.*, s. 122.

41 Erşahin, *age.*, s. 78.

Uzun Hasan'ı Azerbaycan'da kazandığı zaferleri ve bu bölgedeki yeni konumu münasebetiyle tebrik etmek için Tebriz'e bir elçi gönderdi. Ebu Bekr Tihranî bu konuyu şöyle dile getirmektedir: “Mısır Sultanı Gayıtbay tarafından gönderilmiş elçi gösterişli bir biçimde ve değerli hediyelerle Akkoyunlu sarayına gelip, Uzun Hasan'ı kazandığı zafer münasebetile tebrik ederek sadakat ve dostluk içeren belağatli bir mektub takdim etti. O da saygıyla karşılanıp, daha sonra da büyük hediyelerle Kahire'ye uğurlandı.”⁴²

Uzun Hasan, 1469 yılının ortalarında Hasan Ali'den alınan yerlerin anahtarlarını Sultan Gayıtbay'a göndererek ondan sultanlık giysisi istedi. Gayıtbay, bu talebi kabul ederek Uzun Hasan'nın kazandığı zaferleri ve hükümdarlığını yasallaştırdı.⁴³

Bu dönem Doğu Anadolu beylikleri uğrunda Osmanlılarla Memlukiler arasında siyasî çekişmeler keskinleşmişti. Özellikle Memluk Sultanı'na bağlı olan Dulkadir Beyliği bu çekişmenin merkezinde yer almıştır. Bu durumdan faydalanan Uzun Hasan, Akkoyunlu sınırlarını güney-batı yönünde genişletmeye başlamıştı. Ama Dulkadir hâkiminin Memluk Sultanı ile ilişkilerinin kötüleşmesi Akkoyunlu-Memluk münasebetini de etkilemiştir. Öyle ki, Dulkadir hâkimi Şahsuvar Bey 1469 yılında Kahire'ye bir elçi göndererek Sultan Gayıtbay'dan hâkimiyetinin tanınmasını ve aynı zamanda Memlukilerin taleb ettiği Antep bölgesinin geri verilmesi karşılığında Haleb'de bir Dulkadir taburunun yerleştirilmesine izin vermesini istedi. Memluk Sultanı, Şahsuvar Bey'in taleplerini reddederek Dulkadir Beyliği'ne karşı savaş hazırlığına başladı. Bu zaman Uzun Hasan'ın Fırat boyu bölgelerini ele geçirme haberi Kahire'de paniğe neden oldu. Memluk Devleti Akkoyunluların Dulkadirliyle birleşerek Haleb'e hücum edebileceklerinden ciddi bir şekilde rahatsız idi.⁴⁴

Sonraki gelişmeler de bu durumu teyid etmektedir. Dönemin önemli kaynaklarından birinde geçen bilgiye göre, 1471'in Şubat ayında Uzun Hasan'la Dulkadir hâkiminin Haleb'e sahip olmasını engellemek için Emir Yaşbey Kahire'den Haleb'e doğru yürüyüşe başladı ve Haziran ayında Anteb kalesini kuşatarak ele geçirdi.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin Dulkadirliyle yardım edeceğinden dolayı tedbir alan Sultan Gayıtbay, Osmanlı Devleti'le anlaşmaya başladı. O, sultan II. Mehmed'e

42 Tihranî, *age.*, s. 293.

43 Woods, *age.*, s. 114-115; Erşahin, *age.*, s. 78-79.

44 R. Yımaç, *age.*, s. 69-70.

45 Muhammed Al-Halabi, *Pahod Emira Yaşbeya*, çev. Z.M. Bünyatov - T. Kasanova, Elm Yay., Bakü 1985, s. 4.

elçi göndererek Şahsuvar Bey'i himaye etmemesini istedi ve bunun karşılığında Dulkadir Beyliği'ni ona vereceğini vadetti. Osmanlı Sultanı, Gayıtbay'ın söz konusu bu teklifine olumlu yanıt verdi ve böylece Şahsuvar'ı desteklemedi. Ayrıca, Emir Yaşbey'e erzak yardımı edeceği sözü de verdi.⁴⁶

Osmanlı Devleti ile anlaşmaya varan Memluk Sultanı, Akkoyunlu Uzun Hasan'la da anlaşma yapmada kararlı idi. Çünkü Dulkadir yöneticilerini açık bir şekilde savunan Uzun Hasan'ın Memluk ordusunun Dulkadir topraklarına yürüyüşü halinde ne yapacağı da belli değildi. Ortadaki bu durum kuşkusuz ki, Memluk Sultanı'nı rahatsız ediyordu. O yüzden 17 Ağustos 1471'de, Memluk emirlerinden biri olan Yaşbey, bu yürüyüşte iştirak etmiş olan Muhammed Halebi'yi bununla bağlı olarak Akkoyunlu sarayına gönderdi.⁴⁷ Muhammed el-Halebi, 24 Eylül'de Tebriz'e gelerek Uzun Hasan'la görüştü. Elçi, Emir Yaşbey'in mektubunu ona takdim etti.⁴⁸ Uzun Hasan Memluk elçisi ile yapılan anlaşmada tek taraflı yönden fikir beyan etmeyip, orta yolu tuttu. Elçiyi diplomatik kurallara uygun yolcu eden Uzun Hasan, böylece, Mısır Sultanı'nı desteklemiş oldu.

Memluk ordusu 1472'nin Nisan ayında Dulkadirliere karşı yürüyüşe başladı. Memluk ordusu Şahsuvar Bey'in sığındığı Zamantı kalesini ele geçirecek onu esir aldı. Şahsuvar Bey'in Kahire'de idam edilmesinden sonra Memluk Sultanı Dulkadir tahtına onun kardeşi Şahbudak Bey'i atadı. Şahbudak Bey de, Memluklara karşı sadakat yemini etti.⁴⁹

Bu dönemde Uzun Hasan, Akkoyunlu Devleti'ni bölgenin büyük devletlerinden biri haline getirmişti. Bu durumda Akkoyunlular bölgenin diğer iki büyük güçlü devleti olan Osmanlı ve Memluklülere karşı mücadele etmek zorunda olmuşlar. Uzun Hasan'ın batılı müttefiklerinden, özellikle de Venedik'ten gelecek olan ordu desteğini alabilmek için Akdeniz'e açılan bir koridora ihtiyacı oluşu Memluklara karşı mücadelenin nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Böylece, Uzun Hasan Memluk valilerine ve ona bağlı olanlara karşı tehditler yöneltti. Besni valisine göndermiş olduğu bir mektupta Memluk Sultanı'nın kölelikten geldiğini belirtiyordu. Dulkadiroğlu Şahbudag'a yazdığı mektupta ise topraklarını Akkoyunlu Devleti sınırlarına katmayı talep ediyordu.⁵⁰ Ayrıca Uzun Hasan'ın İslamın kutsal yerleri

46 R. Yınanç, *age.*, s. 72-74.

47 Halabi, *age.*, s. 5.

48 Halabi, *age.*, s. 7.

49 Halabi, *age.*, s. 5; R. Yınanç, *age.*, s. 76.

50 Woods, *age.*, s. 130; Erşahin, *age.*, s. 79.

olan Mekke ve Medine şehirleri üzerinde hükümlanlığa iddialı olması Memluk Devleti ile münasibetlerde yeni bir anlaşmazlığa kapı açtı.⁵¹ Uzun Hasan'ın bu iddiası onun Akkoyunlu Devleti'ni İslam dünyasının en büyük devleti haline getirmek isteğinin olduğunu göstermektedir.

Fakat o dönemde Akkoyunlu Devleti'nin Doğu Anadolu'da topraklarını genişlendirmek uğruna Osmanlı Devleti ile mücadeleye girmesi ve Batı Avrupa devletleri ile özellikle de yakın müttefiki olan Venedik'ten gönderilen silahları elde etmek için Karaman'a doğru yürümesi beklenen sonucu vermedi. Ağustos, 1472'de Yusuf Mirza'nın rehberliğinde Akkoyunlu ordusu Beyşehir yakınlarında Osmanlılarla savaşta yenilgiye uğradı.⁵² Uzun Hasan, Karaman yürüyüşünün uğursuz olduğunu dikkate alarak, Memluk Sultanı'nın gözetiminde olan Suriya sınırlarından geçmekle Akdeniz'e çıkmak kararına gelmiştir. Aynı yılın Ekim ayında Akkoyunlu hükümdarı Akdeniz'de Venedik donanması ile bağlantı kurmak amacıyla Suriya yönüne yürüdü. Malatya, Kâhta ve Gerger kalelerini ele geçirerek, Haleb'e yaklaştı. Bu zaman Uğurlu Muhammed'in rehberliğinde Akkoyunlu ordusu Fırat nehri üzerinde bulunan Birecik'i ele geçirdi. Böylece, Akkoyunlu hükümdarı Venediklerin 1472-1473. yıllarında gönderilmesi beklenen silahları almak için Fırat nehri kıyısında yerleşen Memluk şehirleri olan Birecik ve Haleb'i ele geçirerek Suriye üzerinden Akdeniz kıyılarına ulaşmak istiyordu.⁵³ Uzun Hasan'ın Birecik kalesini kuşattığı 1 Mart 1473 tarihinde Neapol kralı Ferdinand'a yazdığı mektubu da bu durumu onaylamaktadır: *...Memluk Sultanı ile önceleri dost idik, ancak kötü amelleri yüzünden onunla düşmanlık edip savaşmak zorunda kaldık. Yeteri kadar askerle Suriye topraklarına yürüş etmiş bulunuyoruz. Şu anda Birecik adlı yerde savaşdayız. Allah'ın izni inayeti ile buranı da ele geçireceğiz. Bundan sonra da Allah müyesser ederse Fırat nehrini geçeceğiz*⁵⁴.

Kuşkusuz bu yürüyüş Akkoyunlu-Memluk ilişkilerinde yeniden sorun ortaya çıkaracaktı. Öyle ki, Dulkadir hâkimi Şahbudak Bey, Mısır Sultanı Gayıtbay'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Memluk Sultanı da bu durumu dikkate alarak Aralık 1472'de Yaşbey komutasında Memluk ordusunu Akkoyunlulara karşı savaşa göndermiştir. Uzun Hasan'ın Osmanlı Sultanı ile ilişkilerinin gerginleştiği bu dönemde Akkoyunlu ordusu Uğurlu Mehmed'in başkanlığındaki Memluklerle

51 Erşahin, *age.*, s. 79.

52 Neceffi, *age.*, s. 128.

53 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 96.

54 Şerafettin Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3/4-5 (1965), s. 106-107.

savaşta pek muvaffak olamadı. Böylece Akkoyunlu ordusu Nisan 1473'te Memluklü ordusu karşısında dayanamayarak Birecik'i terk edip, Fırat nehri boyunca geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁵

Tabii ki, Uzun Hasan bu durumdan memnun değildi. Çünkü sonuç elde edilemeğince Akkoyunlu - Memluk ilişkileri tekrar gerginleşmiş oldu. Bu defa arada sıkışıp kalmış Dulkadir hakimi Şahbudak Bey Uzun Hasan'a karşı Mısır Sultanı Kayıtbay'dan yardım istedi. Böylece, 1472 yılının Aralık ayında durumu değerlendiren Mısır Sultanı, Emir Yaşbey komutasındaki ordusunu Bireciy'e gönderdi.

Fakat, Akkoyunlu Sultanı son anda isteyini gerçekleştirmedi. Çünkü, Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in duruma karışması sonucu şartlar değişmiş oldu. Öyle ki, ilk başlarda Osmanlı Devleti'nin Karaman'ı ele geçirme siyaseti Uzun Hasan gibi Mısır Sultanı Kayıtbay'ın da hoşuna gitmemişti. Diğer taraftan Maraş ve Elbistan bölgesini içine alan Dulkadirli Beyliği halen Osmanlı ve Memluklülere arasında ihtilaf kaynağı olarak kalmakta idi. Böyle bir durumda Uzun Hasan'ın Venediklere gönderdiği elçi heyeti Osmanlılar tarafından yakalanmış ve Akkoyunlu Sultanı'nın mektubu ele geçirilmişti. Mektupta ise Osmanlı ve Memluklülere karşı Avrupa Devletleri ittifaka davet edilerek, Akkoyunluların kurudan, onların ise denizlerden saldırımları önerilmekte idi.⁵⁶ II. Mehmed, durumu iyi fırsat bilip kötü giden ilişkilerini yoluna koymak için mektubu Memluk Sultanı'na gönderdi. Böylece, Akkoyunlulara karşı planlanan mühtemel sefer öncesi, Memluk Devleti'nin tarafsız kalmasını garantilemiş oldu.⁵⁷

Osmanlı Devleti ile devam edegelen rekabet Uzun Hasan'ın Mısır'a karşı daha dikkatli siyaset yürütmesinde etkili olmuştur. Diğer taraftan ise Fırat nehrinin sağ kıyısındaki bölgelerin Mısır ve Suriye hükümdarı Kayıtbey'in kontrolünde bulunması Venedik ile ilişkilerini pekiştirmek için Akdeniz'e açılmaya çalışan Uzun Hasan'ın karşısında önemli bir engel olarak durmaktaydı. Bu yüzden Uzun Hasan'ın Memluk Devleti aleyhine mücadeleye başlaması ve kendi sınırlarını genişlendirmesi kaçınılmaz oldu. Fakat Mısır Sultanı Kayıtbey'in Emir Yaşbey komutasında gönderdiği ordusu Akkoyunlular'ı Birecik'ten uzaklaştırınca Ak-

55 Hins, *age.*, s. 122; Woods, *age.*, s. 114-115; R. Yımaç, *age.*, s. 77; Erşahin, *age.*, s. 79; Şahin Farzaliyev, *Azerbaycan XV-XVI. Asırlarda*, Elm Yay., Bakü 1983, s. 106.

56 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 96-97; "Fatih Sultan Mehmed", *Osmanlı Tarih Ansiklopedisi*, C 3, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, ts. , s. 61.

57 H. İnalçık, "II. Mehmet", *İslam Ansiklopedisi*, 12/1, İstanbul 1988, s. 526.

koyunlular bu niyetlerini gerçekleştiremedi. Bu sırada Kahire'ye gelen Osmanlı elçisinin hristiyan devletlerle ittifaka giren Uzun Hasan'a karşı düşmanca yaklaşımı ve tutumuna rağmen Mısır Sultanı Kayıtbey dikkatli davranmayı tercih etmiştir.⁵⁸

Osmanlı Sultanı ile münasibetlerin gerginleşmeye devam ettiği bir dönemde Uzun Hasan dikkatini daha çok bu yöne yönlendirmiş ve oğlu Uğurlu Mehmed ise Memluk Devleti'ne karşı başlattığı savaşta ciddi bir başarı elde edilememiştir. Nisan 1473 tarihinde Uğurlu Mehmed Emir Yaşbey'in hücumu sonrasında Birecik'ten çıkmak ve Fırat nehri boyunca geri çekilmek zorunda kalmıştır. Birecik kuşatması sonrasında ortaya çıkan Akkoyunlu-Memluk gerginliği gidermek için Mısır Sultanı Kayıtbey önemli bir adım atmış ve Temmuz 1473'te elçisini barış teklifi ile Erzincan'daki Akkoyunlu askeri karargahına göndermiştir. Uzun Hasan Memluk elçisini layıkıyla ağırlamış, sultanın taleplerini ve barış teklifini kabul ettiğini bildirerek geriye dönen Memluk elçisiyle birlikte Mısır sarayına kendi adamlarını da göndermiştir.

Şerafettin Turan'ın belirttiğine göre Akkoyunlu ordusunun Birecik'i kuşatmasıyla ilgili olarak aralarında ihtilaf ortaya çıkması yüzünden Memluk Sultanı Gayıtbay, Akkoyunlu-Memluk ilişkilerinde ortaya çıkmış gerginliği ortadan kaldırmak için önemli bir girişimde bulundu. Şöyle ki, o, 1473 yılının temmuz ayında barış teklifi etmek için Akkoyunlu hükümdarının Erzincandaki ordugâhına bir elçi göndermişti. Uzun Hasan, Memluk elçisine sultanın arzu ettiği her şeyi yapmaya hazır olduğunu bildirerek barış teklifini kabul etmiş ve elçi ile birlikte kendi adamını da Mısır sarayına uğurlamıştır.⁵⁹

Azerbaycan Akkoyunlu Devleti ile Mısır Memluk Devleti arasındaki 1473 barış görüşmeleri gerginliği tamamen ortadan kaldıramadı. Çünkü 1474 yılının ortalarında Uğurlu Mehmed merkezi yönetime karşı Şiraz'da isyan çıkardığı zaman Memluk Sultanı onu savundu. Uzun Hasan'ın Memluk Devleti'nin Kuzey taraflarına aralıksız hücumlar düzenlemesi karşısında, Memluk Sultanı da Uğurlu Mehmed'in müracatını kabul ederek, onun Irak'a getmesi için askeri yardımda bulundu.⁶⁰ Fakat, Uğurlu Mehmed yenilgiye uğrayarak kardeşi Maksud Mirza'nın yönetimi altında bulunan Bağdat'a sığındı. Fakat o, burada beklediği yardımı alamayınca Urfa valisi Uveys'in yönetimi altında bulunan topraklara geçerek, Memluk ordusu ile birleşti. 1475'te onun buradan da ayrılarak Haleb valisine

58 E. Konukçu , *Otlukbeli Paneli*, Otlukbeli Belediyesi Yay., Ankara 1997, s. 14.

59 Turan, agm., s. 120.

60 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 105.

sığınması Uzun Hasan'ın harekete geçmesine neden olmuştur. Temmuz ayında Akkoyunlu ordusu Uğurlu Mehmed'i mağlub ederek İnal el-Hâkim'i de öldürdü. Halep valisinin öldürülmesi Sultan Kayıtbay'ı çok rahatsız etmişti. Uzun Hasan bu olaydan sonra Mısır'la ilişkilerin daha da gerginleşmesine neden olmamak için geri dönmüştür.⁶¹

Uğurlu Mehmed babasının gönderdiği askerlerle girdiği savaşta yaralansa da, savaş meydanından kaçabilmişti. O, annesini Memluk Sultanı Kayıtbay'ın yanına göndererek babası ile barışması için aracılık yapmasını rica etmişti.⁶² Anlaşılan o ki, yaptığı rica karşılığında olumlu cevap alamayan Uğurlu Mehmed, daha sonra Osmanlı Sultanı II Mehmed'e sığınmak zorunda kalmıştır. Mısır sultanının bu meselede aracı olmamasına rağmen, Uzun Hasan'la aralarındaki gerginlik halen devam etmekte idi.

Uzun Hasan'ın ölümünden (1478) sonra Akkoyunlu Devleti'nde tahta çıkan Sultan Yakub'un iktidarı için en önemli ve ciddi tehlikeni Memlûklüler oluşturmaktaydı. Özellikle Emir Yaşbey'in hücumları genç sultan için çok sıkıntılı olmuştur. Emir Yaşbey Mısır, Şam ve Halep'in 100 binlik ordusunu bir araya getirerek Ruhan'ı kuşatıp işgal altına aldı. Kutbeddin Bektaş kahramanlık mucizesi göstererek Yaşbey'in 40 binlik ordusuna karşı dayandı. Yakub onu cezalandırmak için Bayandur Bey'i, Süleyman Bey Bican'ı ve Halil Bey Bektaş'ı Diyarbakır yolu ile yardıma gönderdi. Varır varmaz bu üç bey Yaşbey'e Müslümanların yüce Ramazan ayında savaşması hususunda açıklama talep ettiler. Fakat Yaşbey Urfa'yı ele geçirmek için hücumu daha da hızlandırarak Akkoyunlulara karşı tavrı aldı.⁶³ Fazlullah ibn Ruzbehen Hunci Urfa savaşını geniş bir şekilde ele alarak, Memluk ordusunun sağ tarafında Kansu Yahyevi'nin Dımaşk emirleri, sol yanda Özdemir'in komutasında olan Halep emirleri, merkezde ise Yaşbeyin ordusu ile kendi özel muhafıza birliyi yer aldığını belirtmektedir. Akkoyunlu ordusunun ortasında Bayandur Bey, sağda Süleyman Bey, solda ise Halil Bektaş'ın kuvvetleri yerini almıştı. Bu savaşta Mısırlılar ağır bir şekilde mağlup oldular. Emir Yaşbey, Özdemir, Dımaşk Emiri, Halep Naibinin yardımcısı ve çok sayıda diğer emirler esir oldular. Emir Yaşbey'in kellesini idam olunan Dımaşk ve Halep emirleri ile

61 Sümer, agm., s. 25; Hins, *age.*, s. 123, Necefli, *Azerbaycan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletleri*, s. 380.

62 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 96.

63 Hunji Fazlullah İbn Ruzbihan, *Tarih-i Alam-Ara-yi Amini*, çev. T. Minorskiy, Elm Yay., Bakü 1987, s. 61-62.

birlikte Sultan Yaqub'a gönderdiler.⁶⁴ Kuşkusuz ki, Akkoyunluların kazandıkları Urfa zaferinden sonra Akkoyunlu-Memluk ilişkileri biraz daha keskinleşmiştir. Hatta Sultan Yakub'un Memluk esirlerini serbest bırakmasına rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu yönden ilerleme görülmemiştir.⁶⁵

Fakat bir müddet sonra Osmanlı şahzadesi Cem Sultan'a sığınacak yer verdiği için Sultan II. Bayezit'le ilişkileri zora giren Sultan Gayıtbay, esirlerin karşılıklı olarak değiştirilmesi ve Sultan Yakub'un ortaya çıkan durumla ilgili özür dilemesi sonucunda Akkoyunlu Devleti ile ilişkileri iyileştirdi ve Akkoyunlu hacc kervanının Mekke'ye gitmesine izin verdi.⁶⁶

Anlaşılan o ki, Osmanlı şehzadelerinin saltanat mücadelesi Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakub'la Mısır hükümdarı Sultan Gayıtbay arasındaki gergin ilişkileri iyi yönde etkilemeye başlamıştır. Memluk Devleti için gerçek bir tehlikeye dönüşen Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşta Akkoyunlu Devleti ile bir araya gelmek zarurerti ortaya çıkmıştı.

Sonuç

15. yüzyılın ilk yarısında Akkoyunlu-Memluk ilişkileri karşılıklı menfaatlere, dönemin jeopolitik durumuna bağlı olarak bazen gergin bir atmosferde düşmanca bir özellik kazanırken, bazen de dostluk çerçevesinde şekillenmiştir. Akkoyunlu Kara Osman ve varisleri döneminde iki devlet arasındaki ilişkilerin seyri deyişkenlik göstermiş, bölgede baş veren siyasi olayların etkisinde gitgeller yaşanmıştır. Şöyle ki, daha çok siyasi çıkarlar etrafında örgülenen bu ilişkiler Osmanlı Devleti tarafından bölgede yürütülen siyasetin etkisi altında kalmıştır. Akkoyunlu ve Memluk devletleri Güneydoğu Anadolu'daki siyasi nüfuz mücadelesinin bazı aşamalarında müttefik konumunda biraraya gelseler de, bazı dönemlerde ise birbirine zidd düşen çıkarları sebebiyle iki devlet arasındaki münasebetler bozulma göstermiştir.

Akkoyunlu-Memluk ilişkilerindeki sorunların zamanla ortadan kalkmasında dış etkenlerin olduğu da bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nin Karaman'ı hakimiyetine katarak Mısır Sultanlığı'nın yanında yer alan Dulkadir Beyliği'ni etkisi altına almak istemesi ile Karakoyunlu Cihanşah'ın Akkoyunlulara karşı ciddi baskı oluşturmaya doğal olarak Akkoyunlu-Memluk ilişkilerini iyi yönde etkilemiştir.

64 Hunji, *age*, s. 62; Neceflî, *age*, s. 135.

65 Erdem - Paydaş, *age*, s. 132.

66 Woods, *age*, s. 141; Erşahin, *age*, s. 116.

Akkoyunlu-Memluk Devleti ilişkileri dönemin olaylarına bağlı olarak inişli çıkışlı bir şekilde devam etmiştir. Özellikle 15. yüzyılın 70li yıllarında Osmanlı Devleti'nin bölgede yürüttüğü politikası sonucu Güneydoğu Anadolu'da siyasi güce sahip olmak uğrunda yaşanan bu üçlü mücadelede bazen Akkoyunlu-Memluk ittifakı görülse de, bazen de bölgede her iki devletin siyasi beklentilerinin çatışması söz konusu olmuştur.

15. yüzyılın sonlarından itibaren ciddi bir iniş yaşayan Akkoyunlu Devleti yerini Safeviler Devleti'ne bırakmıştır. Böylece doğal olarak Akkoyunlu Devleti ile ilişkileri kesilen Mısır Memluk Devleti ise, bölgede ortaya çıkan siyasi olaylara müdahale etme imkânını gittikçe kaybetmiş ve 16. yüzyılın ilk çeyreğinde güçlü Osmanlı Devleti karşısında dayanamayıp tarihe karışmıştır (1517).

Kaynaklar

Al-Halabi, Muhammed, *Pahod Emira Yaşbeya*, çev. Z.M. Bünyatova - T. Kasanova, Elm Yay., Bakü 1985.

Cöhçe, S. , *Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular: Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu*, haz. N.A. Akkoyunlu - A. Şen, Ankara 2003.

Erdem İ., “Osman beyin ölümünden Uzun Hasan Pağşaha Akkoyunlular (1435-1456)”, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XX/32 (2002), s. 125.

Erdem, İlhan - Kazım Paydaş, *Akkoyunlu Devleti Tarihi: Siyaset, Teşkilat, Kültür*, Birleşik Yay., Ankara 2007.

Erşahın, Seyfeddin, *Akkoyunlular: Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara 2002.

Erzi, A.S. , “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar”, *Belleten*, XVIII/70, Ankara 1954, s. 208–217.

Farzaliyev, Şahin, *Azerbaycan XV-XVI. Asırlarda*, Elm Yay., Bakü 1983.

“Fatih Sultan Mehmed”, *Osmanlı Tarih Ansiklopedisi*, C 3, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, ts. .

Hıns, V., *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tefvik Bıyıkhoğlu, TTK Basımevi, Ankara 1948.

Hunji Fazlullah İbn Ruzbihan, *Tarih-i Alam-Ara-yi Amini*, çev. T. Minorskiy, Elm Yay., Bakü 1987.

İnalcık, H. “II Mehmet”, *İslam Ansiklopedisi*, 12/1, İstanbul 1988.

Konukçu, E. *Otlukbeli paneli*, Otlukbeli Belediyesi Yay., Ankara 1997.

Necefli, Tofiq, *Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerinin Tarihi, Çağdaş Türk Tarihşünaslığında*, Çaşoğlu Yay., Bakü 2000.

Necefli, Tofiq, *Azerbaycan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletleri*, Çaşođlu Yay., Bakü 2012.

Sümer, Faruk, “Akkoyunlular”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 40 (1986), s. 1–38.

Sümer, Faruk, “Aztanınmış Bir Türk Hükümdarı Uzun Hasan Bey”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 19 (1988), s. 14-20.

Şükürova, R., *Ebu Bekr Tihrani ve Onun "Kütüb-i Diyarbekriyye" Eseri*, Bayrak Yay., İstanbul 2006.

Tihranî, Ebu Bekr, *Kütüb-i Diyarbekriyye*, çev. Rahile Şükürova, Elm Yay., Bakü 1998.

Turan, Şerafeddin, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3/4-5, (1965), s. 120.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yay., Ankara 1969.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C 2, TTK Yay., Ankara 1988.

Woods, J.E., *Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk. 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, çev. S. Özburun, Milliyet Yay., İstanbul 1993.

Yınanç, M.H., "Cihan-Şah", *İslam Ansiklopedisi*, C III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 180.

Yınanç, M. H., "Akkoyunlular", *DİA*, C 2, İstanbul 1988, s. 252-270.

Yınanç, R., *Dulkadir Beyliği*, TTK Basımevi, Ankara 1989.